

ወንጌል

መጽናዕት ብዛዕባ ወንጌል

ካብ መጽሐፍ “ትምህርቲ ቕ.መጽሐፍ” ብእባ ኣማኑኤል ምስገን ዝተደርሰ

ኣብዚ ሓዲሽ ምዕራፍ መጽናዕትና ብመጀመሪያ ብዛዕባ ሕይወት ጎይታና ኢየሱስ ክርስቶስ ክንዛረብ ኢና። ኣብዚ ብዛዕባ ዕለት ሞትን ልደትን ክርስቶስ ኣብ ርእሲ ምምልካትና ክርስቶስ ብሓቂ ኣብ ምድሪ ከምዝነበረ ዝምስክሩልና ክርስትያንን ዘይክርስትያን መስከርትን ድሕሪ ምዕዛብና ብዛዕባ ሕይወት ክርስቶስ ኣብ ታሪኽ ዓለምና ክንርእ ኢና።

፩- ሕይወት ጎይታና ኢየሱስ ክርስቶስ

አስታት ፪ ሺሕ ዓመት ይገብር ብሓቂ ክርስቶስ ከምዝነበረ ክክሓድ ኣይከኣልን ኢዩ። ከመይ ብዘይካ ወንጌላውያን ካልኣት ዘይክርስቲያን መስኻኸር ነዚ ዘረጋግጹልና ስለዘለዉ። ካብዚኣቶም ክንጠቅስ፤

ሀ/ ታሊቱስ (ሮማዊ ፀሓፊ ታሪኽ) ብ፲፯፮ ዓ.ም. ኣብ “ኣናለስ” ዘርእስቲ መጻሕፍትታቱ ብዛዕባ ብኔሮን ዝተፈጸመ ስደት ክርስትያን ከልዕል እንክሎ “መስራቲ እዞም መናፍቓን (ክርስቲያን) ብግዜ መንግሥቲ ጥበርዮስ ብትእዛዝ ጳላጦስ ጴንጤናዊ ንሞት ዝተፈርደ ክርስቶስ እዩ” ይብል ኣስዒቡ ከኣ “ንግዚኡ (ድሕሪ ሞት ክርስቶስ) እዚ መናፍቓኑን ዝጠፍኤ ይመስል ነበረ እንተኾነ ግን ከምብሓዲሽ ኣብቲ መበቐሉ ዝኾነ ምድሪ ይሁዓ ጥራይ ዘይኮነስ ኣብ ሮማ እውን ኣስፋሕፍሑ። ካብ ዝተፈላለዩ ቦታታት ዝመጹ መናፍቓን ከኣ ንዝኾነ ውርደትን ስቅያትን ብታሕንስ ይቕበልዎ ነበሩ” ይብል።

ለ/ ዝቨብዳዮስ (ኣረማዊ ሊቅ) ብ፲፮፮ ዓ.ም. ኣብ ዝጸሓፎ “ሕይወት ግላውዴዎስ” ፣ “ንቶም ብክርስቶስ ዝተባህሉ ሰብኣይ ዝለዓሉ ዝነበሩ ኣይሁድ (ክርስቲያን) ንጉሥ ግላውዴዎስ ካብ ሮማ ሰጉጉም” እናበለ ነቲ ኣብ ግብሪ ሓዋርያት (፲፰፣ ፪) ዝተጠቐሰ ምልዓል ክርስትያን ይዝክረልና።

ሐ/ ፕሊንየስ “ንኡስ” ኣማሓዳሪ ቢትንያ ብ፲፯፩-፲፯፫ ዓ.ም. ኣብ ዝጸሓፎ መልእኽቲ ንንጉሥ ትራያኖስ ብዛዕባ ክርስትያን ከምዚ ይብል “ኣብ ውሱን መዓልቲ ቅድሚኡ ጸሓይ ብራቕ ተንሲኦም ንክርስቶስ ከም ንሓደ ኣምላኽ ናይ ውዳሴ ዜማ የዕርጉሉ”።

መ/ ዮሴፍ ፍላቪዮስ (ዮሴፍ ወልደ ኮሪዮን) ዝተባህለ ዕብራዊ ጸሓፊ ታሪኽ ብ፲፯፫-፲፯፬ ዓ.ም. ኣብ ዝጸሓፎ መጽሐፍ “ብዛዕባ ጥንታውያን ነገራት ኣይሁድ” ታሪኽ ሊቀ ካህናት ኣናኖ (ወዲቲ ኣብ ወንጌል ተጠቐሱ ዘሎ ሊቀ ካህናት) ኪዝክር እንክሎ “ንያዕቆብ (ንኡስ) ኃዉ እቲ ክርስቶስ ዝተባህለ ኢየሱስ ኩነኖ ንኻልኣት ከኣ ሕጊ ሙሴ ስለዝኸሓዱ ብዳርባ እምኒ ኣቕተሎም...” እናበለ ኣብ ርእሲ ምጽሓፉ ካልእ ካብዚ ስፍሕ ዝበለ ዝተቐመመ ጽሑፍውን ይርከቦ ግን ብሓቂ ናቲ ምዃኑ ስለ ዘጠራጥር ኣብዚ ኣይንጠቅሶን።

ሠ/ ግራ ሶርያዊ ዝተባህለ ፍላስፍ ባሕሪታት ፸ ዓ.ም. ኣቢሉ ኣብ ዝጸሓፎ መልእኽቲ ንክርስቶስ ከም ሓደ “ጥበበይና ንጉሥ” ምስ በዓል ፒታጎራን ሶቕራጥስን ከምዚ እናበለ ይዝክር “ኣይሁድ ነቲ መምህር ንጉሥም ብምቕታሎም እንታይ ረብሑ፤ መንግሥቶም ዶ ኣዮዓነወን፤ ንሳቶም ከኣ ተሳዕሩ ተሰዱ ኣብ ከሉ ቦታውን ፋሕ ቡሉ። እቲ መምህር ንጉሥ ግን ሳላ እቲ ዝሃዕ ሓዲሽ ሕጊ ኣይሞተን”።

ረ/ ኣብ ታልሙድ ዚባህል መጽሐፍ ኣይሁድ ክርስቶስ ከም ወዲ ሓንቲ ዘማዊት ሰበይቲ ከም መስራቲ ጉድለ መናፍቓን ኮይኑ ይዝክር ድኣ እምበር በቲ መጽሐፍ ጸላእቲውን እንተኾነ ታሪኽነቱ ኣይካሓድን።

ምስዚ ኩሉ ግን ወንጌላውያን ብዛዕባ ክርስቶስ አስፊሖም ስለዘይጸሓፉልና ገሊአቶም ወንጌል አዕሚቕም ኪምርምሩ ዝደልዩ ፍላጎቶታትን ምሁራትን ዝተፈላለዩ ሓሳቦት የቐርቡልና። ገና ክርስትና አብ ምስፍሕፍሕ እንክሎ ገሊአቶም ከም በዓል ማርቾነ፣ ቸልሶ፣ ሉቲኦ ዝተባህሉ ጸሓፍቲ -ተጻይ - ክርስቲያን ሕይወት ክርስቶስ ብብዝሒ ተኣምራት ተሰንዩ ስለዝረአዩዎ ጽዋ ፈጠራ እዩ እናበሉ ኣቃሊሎም እዮም። እንተኾነ ድኒሩ በቶም ናይ መንፈስን ናይ እምነትን ነገር ከይገደሶም ብሰብአዊ ኸእለቶም ጥራይ ክምርምሩ ዝደለዩ ከም እኒ ባሩኽ ስፒኖዛ (Baruch Spinoza 1632-1677) ሸላዮርማኸር (Schleiermacher 1768-1834)፣ ካንት (Emanuel Kant 1724-1804) ወንጌል አብ መርመራ ምስ አተወ ከም ጸላእቲ እምነት ተቐጺሮም ተቐባልነት ኣይረኸቡን። ግን ንመጽናዕቲ ሓዲሽ ኪዳን ሓዲሽ ምዕራፍ ከፈትሉ። ድሕሪዞም ገሊአቶም ሊቃውንቲ ሽትራውስ ባወር ረናን (Strauss, Bauer, Renan) በዚ ሓዲሽ መጽናዕቲ ቅዱስ ወንጌል (ሓዲሳት) ወይ ከአ ሕይወት ጉ.ኢየሱስ ክርስቶስ ስለዝተማረኹ ብወገኖም ዓሚቑ መጽናዕቲ ወሰድሉ ግን ብዘይ መጠን ናብቲ ታሪኻዊ ሕይወት ጉ.ኢየሱስ ክርስቶስ ጥራይ ስለ ዜድሃቡ አብ መወዳእታ “ክርስቶስ ፈጸሙ አብ ታሪኽ ዓለም ኣይተራእዩን ኩሉ’ቲ አብ ወንጌል ዘሎ ዜደንቕ ነገራት ልቢ ወለድ እዩ” አብ ዚብል ደምዳሚ ሓሳብ ወደቁ። ገሊአቶም ከአ ታሪኽ ክርስቶስ እኳ እንተዘይከሓዱ ሰባአዊ ባሕርይ ጥራይ ኣልቢሶም ንክርስቶስ ከም ሓደ ብኸእለቱ ብዙኃት ሰባት ክማርኹ ዝኸአለ ግኑን ታሪኻዊ ሰብአይ ገይሮም ይግምትዎ። አብዚ ሓዲሽ መጽናዕቲ ወንጌል ብመንፈስ ኩነ ብታሪኻዊ ሕይወት ክርስቶስ ዕዉት መርመራ ኪገቡሩ ዝኸአሉ ብዚግባእ ታሪኽ ተንቲኖም ከአ ንመላእ ሕዝቢ ክርስትያን ዓቢይ ፍልጠት ኬኸሰቡ ዝኸአሉ በዓል ኣዶልፍ ፎን ሃርናኽ ቮልሁውዘን ቡልትማበልዩስ(Adolph von Harnack, Vellhausen, Bultmann, Dibelius) ዝበሃሉ ሊቃውንቲ እዮቶም።

፪- ልደት ጎይታና ኢየሱስ ክርስቶስ

ወንጌላውያን ኪጽሕፉ እንክለዉ ስሩዕ ታሪኽ ጎይታና ኢየሱስ ክርስቶስ ምዝርዛር ሓሳቦም ስለ ዘይነበረ ብዛዕባ እቲ ሓቀኛ (ልክዕ) ዓመታት ልደት-ጥምቀት-ሞት ጎይታና ኢየሱስ ክርስቶስ ኣየማሓለልፉልናን፤ ምእንቲዚ ይኸላብ ሎሚ ክርስቶስ በዩናይ ዓመት ከምዝተወልደ ብልክዕ ክንፈልጦ ኣይከኣልናን። ናይ ታሪኽ ጸሕጻፍቲ (ዮሴፍ ፍላቪዮ ጠርጥሊያኖስ ታሲቱስ ወዘተ) ብዝህብዎ ምልክትን ከምኡውን ብገለ ጥቕስታት ወንጌል ግን ዝተቐራረበ ግምት ዓመት ልደትን-ሞትን ክርስቶስ ክወህብ ይከኣል።

“እትወልደሉ ጊዜ በጽሑፍ በኸራ ወዳ ወለደት” (ሉቃ፣ 27)

ሀ. ድዋኒሰዩስ ንኡስ ዝተባህለ ጸሓፊ-ታሪኽ ብ፯ ክፍለ ዘመን ብጌጋ ልደት ክርስቶስ ብ754 ዓመት ምስረታ ከተማ ሮማ ኢሉ ስለዝገመቶ ካብኡ ንደኅር እቲ ዓመት ምሕረት ተደባሊቐ ተመኃላለፈልና። እንተኾነ ዮሴፍ ፍሳሺዮ ከምዝብሎ ሄሮድስ ብ750 ዓ-ምስረታ ሮማ እዩ ዝሞተ። ስለዚ ክርስቶስ ብ748 ዓ-ምስረታ ሮማ ማለት እንተደንገዮ ብ፯ይ ዓ-ድ-ል-ክ- እዩ ተወለዱ ክንብል ንክእል። ብተወሳኺ ጠርጥሊኖስ ብ፰-፮ ዓ-ድ-ል-ክ- ኣብ ምድሪ ይሁዓ ምዝገባ ሕዝቢ ከምዝተወልደ ክንርዳእ ንክእል።

ለ/ ብይይ ሉቃስ ወንጌል ጥቕሲ ተደጊፍና ክርስቶስ መዓስ ተልእኾኡ ከም ዝጀመረ ክንግምቶ ንክእል። ወንጌል ሉቃስ ኣብ ምዕራፍ 3፣ 1-2 ክርስቶስ ኣብ መበል 15 ዓመት መንግሥቲ ጥበሬዎስ ተልእኾኡ ከምዝጀመረ ይነግረና። ንጉሥ ጥበሬዎስ ብ14 ዓ.ም. ኪገዝእ ስለዝጀመረ ክርስቶስ ብ27 ዓ.ም. (ማለት 14+13=27) ትምህርቱ ኬበሥር ጀመረ ክንብል ምክእልና፤ ግና ናይ ሮማውያን ሶርያውያንን ኣቋጻጽራ ዓመት ስለዘይሰማማዕ እዚ ግዜዚ 28 ወይ 27 ዓ.ም. ክኸውን ይክእል። ኣብ ርእሲኡ ግን ዮሐንስ 2:20 እንተተመልከትና ናይ ኢየሱስ ተልእኾ ብ27 ዓ.ም. ወይ ከኣ ብ28 ዓ.ም. ዝተጀመረ ይመስል። ከመይ ቤተ መቅደስ ብ20 ዓ.ቅ.ል.ክ. ብሄሮድስ ከምብሓድኻ ክሥራሕ ጀመረ ምእንትዙይ ን46 ዕስራ እንተ ፈሰሰ (46-20 = 26) 26 ስለዚኸውን ክርስቶስ ኣብ መበል 26 ወይ 28 ዓ.ም. ተልእኾኡ ጀመረ ማለት እዩ።

፫ ሞትን ትንሣኤን ክርስቶስ

ኣርባዕቲአም ወንጌላውያን ጉይታና ኢየሱስ ክርስቶስ ብድሮ ሰንበት ኣይሁድ ከምዝሞተ ይናገሩ። ግን እንከ ብዛዕባ ዕለትን ወርኒ ኒሳን (ሚያዝያ) ዮሐንስ ወንጌላዊ ካብቶም ካልኣት ይፍለ። ዮሐንስ ክርስቶስ ኣብ ድሮ ፋሲካ ኣይሁድ (ገንሸል ዝሓርዱላ ዝበሉ ዕለት) እዩ ሞይቱ ኪብል እንከሎ ክርስቶስ 24 ሰዓት ቅድሚ እቲ ብዕለት 15 ኒሳን ዝብዕል ፋሲካ ኣይሁድ ፋሲካኡ ምስ ኣብዓለ ከም ዝሞተ ይናገር። እቶም ካልኣት ግን ፋሲካ ኣይሁድ (ማለት 15 ኒሳን) ምስ ኣብዓለ ከምዝሞተ ገይሮም ስለዝቐርቡልና ክንቅበሎም ኣይንክእልን ከመይ ኣይሁድ ብዕለት ፋሲካኦም ኪሞላዎሱን ኪፈርዱን ዘይመስል ነገር እዩ። ጳላጦስ ጳንጤናዊ ካብ 26 ዓ.ም. ክሳብ 36 ዓ.ም. ኣብ ሀገር ይሁዓ ከምዝማሃደረ ንፈልጥ ክርስቶስ ብዓርቢ መዓልቲ ከምዝሞተ ስለእንፈልጥ ዓርቢ ብዕለት 14 ኒሳን ዝወዓለትሉ ኣብዘን 3 ዓመት ብ27-30-33 ዓ.ም. እዩ። ክርስቶስ ብዕለት 14 ኒሳን 27 ዓ.ም. ሞተ ከይንብል እምብዛ ቀልጢፉ። ብዓርቢ 14 ኒሳን 33 ዓ.ም. ከይንብል እምብዛ ደንጉዩ ምስቲ ዓምታት ተልእኾኡን ኣነጻጸርና ዕለት ሞቱን ዓርቢ 14 ኒሳን 30 ዓ.ም. እዩ ክንብል ንክእል። እምበኣርከስ በዚ ተመርድኻስና ክርስቶስ ብ14 ኒሳን 30 ዓ.ም. ሞይቱ 16 ኒሳን 30 ዓ.ም. ተንሥኤ ንብል። ምስራቃውያንን ምዕርባውያንን ንናቶም ኣቋጻጽራ ስለዘለዎም ኣብዚ ኣብ ሓደ ጠርኒፍና ክንርእዮ።

ሕይወት ክርስቶስ

	(ምስራቅዊ) ብአቆጻጽራ ኢትዮጵያ	(ምዕራባዊ) ብአቆጻጽራ ኅርኅርዮስ	ቅኑዕ አቆጻጽራ
ጸንሰት	ብ551 ዓመተ ዓለም ሰንበት 29 መጋቢት ዘመነ ዮሐንስ	1ይ ዓመተ ምሕረት 25 ማርች	
ልደት	1ይ ዓመተ ምሕረት ሠሌስ 29 ታሕሳስ ዘመነ ማቴዎስ	1ይ ዓመተ ምሕረት 25 ዲሰንበር	7-6 ዓመት ቅድሚያ ዘመነ ክርስትና
ጥምቀትን ተልእኾ	31 ዓመተ ምሕረት ሠሌስ 11 ጥሪ ዘመነ ሉቃስ	30 ዓመተ ምሕረት 12 ጃንዋሪ	27-28 ዓመተ ምሕረት ታሕሳስ ወይ ጥሪ
ሞት	34 ዓ.ምሕረት ዓርቢ 27 መጋቢት ዘመነ ማርቆስ	33 ዓመተ ምሕረት ዓርቢ	30 ዓመተ ምሕረት 14 ኒሳን-7 ኣፕሪል ዓርቢ
ትንሳኤ	34 ዓ.ምሕረት ሰንበት29 መጋቢት ዘመነ ማርቆስ	33 ዓመተ ምሕረት ሰንበት	30 ዓመተ ምሕረት 16 ኒሳን-9 ኣፕሪል ሰንበት
ዕርገት	34 ዓ.ምሕረት ሐሙስ 9 ግንቦት	33 ዓመተ ምሕረት ሐሙስ	30 ዓመተ ምሕረት 19 ሚያ ሐሙስ
ጳራቅሊጦስ	34 ዓ.ምሕረት ሰንበት 19 ግንቦት	33 ዓመተ ምሕረት ሰንበት	30 ዓመተ ምሕረት 29 ሚያ ሰንበት